

ՀՏԴ 82.09

Գրականագիտություն

ՀԱԿՈՐ ԿԱՐԱՊԵՆՑԻ «ԱԴԱՄԻ ԳԻՐՔԸ» ԱԶԳԱՅԻՆԻ ՆԱԽԱՀԻՄՔԸ՝ ԻՐԻՇՎ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐԿ Նախար ՄԻՄՈՆՅԱՆ

Բանալի բառեր. սփյուռք, ազգային կեցություն, հայկական համայնք, ուժացում, անկում, նդեռն, ահաբեկչություն, Ղարաբաղ, շարժում:

Ключевые слова: диаспора, национальный быт, армянская община, слияние, спад, геноцид, терракт, Карабах, движение.

Key words: diaspora, nationality, Armenian community, mergence, decline, genocide, Karabakh, movement.

ПРОИЗВЕДЕНИЕ АКОПА КАРАПЕНЦА „КНИГА АДАМА” – ФУНДАМЕНТ НАЦИОНАЛЬНОГО, КАК ДОРОГА ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ Н.СИМОНЯН

В данной статье анализируется и оценивается произведение знаменитого писателя армянской диаспоры Акопа Карапенца „Книга Адама”. В романе автобиографический элемент сливается с исторической совокупной целостностью. Герой и автор затрагивают жизненные вопросы языка и духа, национальной памяти и национальной принадлежности.

Карапенц бьет тревогу за ассимиляцию восточных армян и вообще всех армян, оставшихся без крова, как дамоклов меч висящей над их головами.

“ADAM’S BOOK” NATIONAL BASE AS THE WHY OF FICTION THINKING N.SIMONYAN

Adam’s Book by famous Armenian writer Hakob Karapents is analyzed and appreciated in this article. In the novel biography is accompanied with historical events. The hero and the author discuss issues of spirit and language, national memory and vital questions.

The danger of mergence like Damocles’ sword hangs over western Armenians and the ones who had left their homeland- alerts Karapents.

Այս հոդվածում վերլուծվում և գնահատվում է սփյուռքահայ հայտնի գրող Հակոբ Կարապենցի «Ադամի գիրքը» ստեղծագործությունը: Վերաբերում է ինքնակենսագրական տարրը շաղախվում է պատմական հարաբերական ամբողջությանը: Հերոսն ու հեղինակն արժարժում են ոգու և լեզվի, ազգային հիշողության և պատկանելության կենսական հարցեր:

Կարապենցն ահազանգում է՝ ուժացման վտանգը դամոկլյան սրի նման կախված է արևմտահայի և առհասարակ հայրենի տանիքը կորցրած սփյուռքահայի գլխավերևում:

Առաջին վեպից ավելի քան տասը տարի անց Հակոբ Կարապենցը 1980-ի կեսերին գրեց և մեկ տարին չբոլորած՝ ավարտին հասցրեց, իսկ արդեն 1983 թվականին Նյու Յորքի «Ոսկետառ» հրատարակչատունը լույս ընծայեց Սփյուռքի մեջ ազգային կեցության սրված բովանդակությամբ առանձնացող այս երկրորդ վեպը՝ «Ադամի գիրքը» խորագրով, որը, հեղինակի բնորոշմամբ, հայի հոգու պատմությունն է:

Հ. Կարապենցն այն ձոնել է կնոջը՝ Ալիսին: Գրքի հասույթը հատկացվել է Միացյալ Նահանգների արևելյան շրջանի հայկական ամենօրյա վարժարանների առտնին հոգսերին: Այն արժանացել է ՀԲԸՄ «Ալեք Մանուկեան» և ֆրանսահայ գրողների հատկացված «Էլիզ Գաուրժեան-Այվազեան» հիմնադրամների ուշադրությանը:

Խորքի մեջ նյութը բացելու եղանակը կրկնում է «Կարթագենի դուստրը» վեպի հարցադրումները՝ միայն թե արդեն գուտ ազգային պատուհանից: Վեպի հերոսը գրող և լրագրող Ադամ Նուրիջանյանն է, ամերիկացիների ականջին դուրբնակալի արտասանումով՝ Նուրյանը:

«Ադամի գիրքը»,- գտնում է վեպի հեղինակը 1986-ին «Գրողը իր հետ, այլոց հետ» փորձագրության մեջ,- մտնում է ամերիկեան ժամանակակից գրականության «ինքնամոլություն» հոսանքի մեջ, որը մենակ մարդկանց ու մենակ համայնքների մի տխուր ու անդիմադիմ շրջապատյոս

է»¹ : Տարակուսելին թերևս այն գուցահեռն է, որով Հ. Կարապենցն իր հայալեզու վեպը կառուցում է ամերիկյան գրական նորագույն շարժման ու ներքին թեմատիկայի սահմաններում՝ անտեսելով, որ իր ստեղծագործությունը նախ և առաջ հայ գրականության մաս է, թեև քիչ ավելի ուշ նա «պարտադրաբար» հիշում է այդ մասին: Ի դեպ, արդեն նման մտայնության թելադրության տակ հայրենի լավագույն գրականագետներից Դ. Գասպարյանն այս վեպը փորձում է դիտել «միանգամայն ամերիկյան ու սփյուռքահայ գրականության» արտադրանք, այսինքն՝ «պատկանելության» ցուցիչ, ինչպես հենց ինքն է գրում, «ենթափող ունենալով ամերիկյան ժամանակակից հասարակարգն ու այնտեղ ապրող հայ համայնքը»²:

Սրանից էլ հարկ է բխեցնել, որ «Ադամի գիրքը» երկի վիպական գործողությունների զարգացումների ուրվագծի մեջ հայկականը վերակազմվում է իբրև մշտական ու գերակշիռ գործոն: Ավելին՝ հեղինակը խորացնում է իր համար ծրագրային այն ելակետը, թե Ադամ Նուրյանի համար հայությունը «միակ փրկությունն» է: Ահա թե ինչու իր գլխավոր հերոսը, հեղինակի «դրդմամբ», մաքառում է մի կողմից՝ անհատականության պաշտպանության համար, մյուս կողմից ինքնաբերական ձգտումով փորձում է ներգրավվել համաամերիկյան հետաքրքրությունների հորձանքին: Նրա համար իր հայ հերոսը նկատելի չափով «մատնում է» հայկական ակունքից եկող իր խառնվածքը, վերհանում ազգային երկվության բերած բարդությունը, սակայն միաժամանակ սավառնում վեր ազգային գիտակցության «նեղ թվացող» արահետներից:

«Ուծագումնի հովվոյթի մէջ,- հուշում է ընթերցողին Հ. Կարապենցը,- նա առելի շեշտակի մարդ է, քան իր համատիպարները ամերիկեան գրականութեան մէջ: Նուրեանը գոնէ նախասիրութիւններ ու ատելութիւններ ունի, միաժամանակ հայ եւ ամերիկացի լինելու երկուութիւն ունի: Պատմական հայեցակէտ ունի: Կիրք ունի, նոյնիսկ ուշացած երագներ: Այս տեսակէտից, դեռ չհաշուած լեզուն, գիրքը մաս է կազմում սփիւռքահայ գրականութեան, անկախ արժեւորման չափանիշներից»³:

Հ. Կարապենցն այստեղ անդրադառնում է սփյուռքահայի երկփնդկ ինքնության հարցին: Ուշագրավ է Հակոբ Օշականի նույնքան անհանգիստ գրագետ որդու՝ Վահե Օշականի, քննադատի, իսկ այս առումով անհրաժեշտաբար ընդգծենք, արձակագրի սուր հայացքով մոտեցումը: Անդրադառնալով Ադամ Նուրյանի կերպարին, նա շեշտը դնում է այն մտքի վրա, թե ով է այս հերոսը՝ «...Կարապենցի Ադամն ինքն իր ցուրթին շուրջը դարձող նարգիսական ներշնչելով մտաւորական-արուեստագէտի հովեր պտտցնող հայ մը՝ անկարող որևէ նշանակալից արարքի, որևէ յուզումի կամ ինքնատիպ մտածումի: Ոչինչ կը պատահի Ադամի կենսոյին մէջ՝ ցնորքէ ցնորք, գիրկէ գիրկ, բազմոցէ բազմոց ու պարագաներէն քշուած-տարուած մէկը, ազնուական վրիպած մը»⁴: Մենք բաժանում ենք գրականագետ Անահիտ Քեշիշյանի սևեռումն նկատառումը՝ իրավացի համարելով նրա այն դիտողությունը, թե Վ.Օշականի դիտարկումն ունի «հապճեպութեան» կամ, ինչպես ինքն է նկատում, «մակերեսայնութեան» կնիք: Ընդ որում՝ նա առաջարկում է դիմել արևմտահայ փորձառու գրագետի գնահատականի մեջ խմբագրական շտկումի «բաց» քայլի՝ մոտեցման այն սուր միտումով, որպես թե «նարգիսականությունը» պետք է փոխարինել «նսակենսորոնութեամբ»՝ այն դիտելով մարդու՝ օրեցօր խորացող մենության հետևանք:

Այստեղից՝ հենց Ադամ Նուրյանի կերպարի առիթով գրականագետ Ա. Քեշիշյանը, մեր տպավորությամբ, իր հերթին հանգում է ծայրահեղության՝ գտնելով, որ Վ. Օշականը վեպի բնագիրը յուրացրել է որոշ իմաստով «թերընկալումով»՝ ի տարբերություն հեղինակի և նրան հայրենակից խորաթափանց գրականագետի:

Եվ պատկերացրենք, իզուր. չէ՞ որ Վ. Օշականը «չի դժգոհում» Հ. Կարապենցի հերոսի գաղափարական խորքից, աշխարհի հանդեպ կրակոտ վերաբերմունքից, ատելության ու սիրո ապրված «տվայտանքներից», նա միայն հպանցիկ նկատում է, որ Նուրյանը խառնվածքով իներտ է, առավել վերլուծող, քան գործող, մեկնական են նրա դատողությունները, «մտածումները»

¹ Յակոբ Կարապենց, Երկու աշխարհ / գրական փորձագրություններ, Ութերթաում, 1992, էջ 80:- Ընդգծումը հեղինակինն է – Ն. Ս.:

² Դավիթ Գասպարյան, Հայ գրականություն / գիրք երկրորդ, Եր., «Զանգակ», 2002, էջ 245:

³ Յակոբ Կարապենց, Երկու աշխարհ, էջ 80:

⁴ «Հայրենիք» օրաթերթ, Բոստոն, 1983, 8 հոկտ:

ներթաքույց, մերթ ոչ անտարբեր հայկական հարցադրումների առջև և մերթ էլ՝ ակամա, հոգեվիճակից բխող, դրանցից փախչող: Այդ մասին խոստովանում է հեղինակը՝ վեպը գրելուց երեք տարի անց. «Նա այն չէ, ինչ կը ցանկանայինք որ լինէր, այլ այն է, ինչ է՝, իր բոլոր գունատ երազներով, անցողիկ գրգիռներով, որն է մեկին եւ որն է տեղի չպատկանելու մշտադիպ գիտակցությամբ: Որոշ առումով, Նուրեանը հակահերոս է, մեկը մեզանից, մեր բոլորի համադրությամբ: Առնուազն այդ է եղել իմ նախագիծը: Այդ է եղել գրքի գոյությունն իրատունքը»¹: Եթե երազները գունատ են, ուրեմն կարիք չունի ընթերցողը դրանց տակ «ազգային հրավառություն» տեսնելու կամ երևակայությամբ վերստեղծելու: Այսպիսին է ամերիկահայ լրագրողը, այսպիսին է ամերիկահայ վիպասանը:

Մեր կարծիքով, սակայն, Վահե Օշականն այնքան էլ չի հեռացել ամերիկահայ վիպասանի կանխադրյալների համակարգից, ընդհակառակը, հետևողական ուրվագծով վերակազմել է դրանք, ինչը, չգիտես ինչու, դուրս է մնացել Ա. Քեշիշյանի քննական հայացքից, մինչդեռ սրվել է ակամա թիրախը քննադատի դեմ, որն անուղղակիորեն սահում-անցնում է նաև Հակոբ Կարապենցին, ինչն, անշուշտ, չէր մտնելու իր ճանաչողական-վերլուծական ծրագրերի մեջ, չէր մտնելու հեղինակին նվիրված իմացական խորքով առանձնացող աշխատասիրության մեջ:

Իսկ Հ. Կարապենցը վեպի հիմնարկների մեջ առանձնացնում էր երեք, իր իսկ մեկնությամբ՝ «մակարդակներ», որոնցից առաջինը բացահայտում է «ամերիկեան հասարակարգի դրոյթը», երկրորդը՝ «սփիւռքահայի արդի տազնապը» և վերջապես

երրորդը՝ «Ներկայ դարի ծայրին գտնուող մարդու տազնապը»²: Գլխավոր հերոսը ու նրա միջավայրը կազմում են իր շուրջը համախմբված մյուս հերոսները, որոնց մեջ էր՝ ՄԱԿ-ում աշխատող հայ մտավորականներից՝ իր «կիսադեմը» կարծես դառնալ ձգտող Վարուժան Լևոնյանը: Վերջինս գրողի մտահղացումով կարող է դիտվել Սևակ Սուրյանի կրկնակը՝ նախորդ «Կարթագենի դուստրը» վեպից, միայն թե նկատենք, որ Վարուժանը երկրորդ վեպում այդքան ներկայանալի ու անմիջական, շոշափելի տիպար չէ, ինչպիսին Սուրյանն է: Հերոսին ամբողջացնող ուժերը՝ այդ թվում՝ Մելինեն, զավակները՝ Սեդան ու Վահեն, «սիրո ատրուշան» Ջելդան, երկրորդական կերպարները, անգամ դրվագային գործողությունների շնորհիվ ծառայել են «այս եռեակ հանգոյցները միմեանց զօդելու եւ հասնելու»³ բարձր գեղարվեստական հանձնառության, որից հետո այնքան սպասված «ճշմարտության» իր ճանապարհ-բանաձևն է:

Նկատենք, որ հերոսուհու՝ Ջելդայի անակնկալ մահը, իբրև հեռացումի եղանակի ընտրություն, վիպական տրամաբանության չի ենթարկվում: Ադամը և Ջելդան այլևս որոշել են միասին ապրել, գնալ Հայաստան՝ երեխաներ ունենալու, ու հանկարծ՝ անբացատրելի: Առավոտյան կինը գնում է անտառակի դիմացի ժայռից մագնոլիաներ բերելու, որը խորհրդանշելու էր իրենց անմնացորդ սերը: Անտառապահները նկատել են կնոջ գահավիժումը, բայց փրկել չեն կարողացել հասցնել: Հ. Կարապենցը կարող է ընթերցողին բացատրել, թե, ինչ արած, այդպիսին է մեր կյանքը, բայց ակնհայտ է, որ ինքը երբեմն միջամտում է նույն կյանքի բնականոն ընթացքներին՝ հաստատելու համար գաղափարական միտումի մեջ գրողական կողմնորոշման իր գիրք գծերը: Հեղինակն ու հերոսը նույնանում են. նրանք նույն խորագրով, ըստ էության, նույն գիրքն են գրում, իսկ Ջելդան մագնոլիաներով ուզում է զարդարել տոնական այն սեղանը, որը երեկոյան բացվելու է սիրելիի գրքի ավարտի կապակցությամբ:

Վեպում հեղինակ-հերոսի հայացքի մեջ արձակագրի ինքնակենսագրական տարրերի հաստատումը, սակայն, չունի անակնկալ ծավալում: Ադամ Նուրյանի տոհմաժառի պատումի թեթևասահ մատուցումն իրեն ծնող ժողովրդի պատմությունն է՝ կարևոր էլ չէ, հայտնի թե անհայտ, առասպելախառն, երևակայածին թե խիստ իրական, պատմական ճանաչողության շրջանակում: Ավելի կարևորն այն է, որ Նյու Հեյվընում ծնված որդին աչքի լույսի պես պահում է սերնդից սերունդ

¹ Հակոբ Կարապենց, Երկու աշխարհ / գրական փորձագրություններ, էջ 80:

² Նույն տեղում:

³ Նույն տեղում:

եկող դարաբաղյան «համառությունը», այն որդին, որ, թվում է, հոգնեցնելու աստիճան կրկնում է՝ «Ես Ղարաբաղն իմ ուզում», «Ես Ղարաբաղի լեռներն իմ ուզում»¹ :

Ինչ իմանային իրենց երակներում դարաբաղյան արյան ընդոստ խաղի հորձանքով հպարտացող Ադամ Նուրյանն ու նրան հոգեկից Հակոբ Կարապենցը, որ ընդամենը յոթը-ութե տարի անց մի որջ ժողովուրդ պիտի կանգներ, մարտնչեր ու աշխարհին հայտներ իր ինքնորոշման կամային խորհուրդը՝ «Ես Ղարաբաղն իմ ուզում»։ Դա հենց ամերիկահայ արձակագրի՝ գեղարվեստական հարցադրումի մատուցման խորքում պատմափաստական դեպքերից՝ դարաբաղյան իրական զարգացումներից առաջ ընկնելու գրողական կանխահասությունն է։ Պատահական չէ, որ նոր սերնդին է տրված պայքարի գլուխ կանգնելու նախախնամությունը, հարց բարձրացնողն Ադամի որդին է՝ Վահեն։ «Նույն ժայռի (իմա՝ «համառության» - Ն.Ս.) կտորն է, - հաստատում է հայրը։- Ոչինչ գլուխը չի մտնում։ Նրա մօտ երկուութիւններ գոյութիւն չունեն։ Կամ այս, կամ այն։ Դանդաղ է որոշում, բայց երբ հասնում է եզրակացության, ոչ ոք չի կարող փոխել նրան իր ընթացքից։ Ծայրայեղութիւնների տոպրակ է»² : Այս ամենին հետևում է իմաստնացող ժողովրդին տրված բնութագրի փիլիսոփայական նոր ձևակերպումը՝ «Եւ ամենայատկանշականը։ Նրա համար յետադարձ չկայ։ Գերադասում է վարար գետը ցատկել, քան սպասել ջրերի խաղաղմանը»³ : Պատահական չէ, որ գրքի վերջին գլուխը գրողը կոչում է «Վերադարձ», որը երբեք չեն շփոթի «յետադարձի» հետ։ Դա վերադարձն է դեպի Հայաստան՝ շատ ավելի հեռուն գնացող նշանառությամբ՝ վերադարձ դեպի պատմության մեջ ինքնության, հերոսականության բարձրակետը։

Հրաշալի գտնված պատկեր է մեր առջև. դարաբաղյան պատերազմը պատմության վարար գետը նետվելու պատմական քայլն էր։ Պատահական չէ նաև այն, որ գրողն իրեն տեսնում է նույն այդ պատմության հանգույցներում, պայքարունակ առաջնային գծերում, իրեն՝ իր հերոսական նախնիների օրինակով։ Իր գերդաստանի հարուստ պատմությունն է՝ ազգային ուրվագծով. «Այստեղ այլևս հերոսական տարածք են ստանում իրադրությունները։ Ամեն ինչ ցցուն է, գրեթե Հոմերոսական։ Ժողովրդի առաջն անցած անմահութիւն է կերտում Վայրենի Յակոբը՝ իր ամեն մի քայլը՝ մի մի լեզունդ...։ Ջրերից վեր, մռայլ հորիզոնում կանգնում է Մարիամը, իսկ նրա փեշից կաշռում են մանուկները՝ Վարդանյոշ, Սաթենիկ, Աստղիկ ու Սիմոն։ Եւ յետոյ ամբողջ Մեղրին ու Մեղրիի հետ ամբողջ ազգն ու ցեղը»⁴ :

Պայքարի էջերի խիստ հաճնցիկ, թվում է՝ զուտ պայմանական հիշողության համար տրված դրվագներում Հ. Կարապենցը կարծես գրիչը թաթախում է Կոստան Զարյանի «Տատրագոմի հարսը» պոեմի ոգեշնչումի մելանի մեջ, երբ բանաստեղծը ոգեկոչում էր եվրոպական միջնադարի երգասաններին։ Պատմության հերոսական էջերին մեր արձակագիրը ընդգծված միտումով միախառնում է առասպելականն ու վավերականը՝ վրա բերելով Խաչիկ Դաշտենցի ոճավորման հայտնի եղանակը «Ռանչապարների կանչ»ից. «Մեր գերդաստանի դիտապակուց նայելով՝ այդ շարժման գլուխն է կանգնած լինում Վայրենի Յակոբը։ Բայանդուրին ու Ստեփանոս Ծախումեանին օժանդակ դերեր են վիճակված, չնայած նրան, որ ասողներ կան, թե առանց յիշեալ զօրավարների անվեհեր ջոկատների, հրոյ ճարակ դարձած կը լինէր Մեղրին»⁵։ Զուգահեռի մեջ Հ. Կարապենցն ավելի հեռուն է գնում ընդգծելու համար հեքիաթայինն ու իրական գույները՝ «Վայրենի Յակոբը այնքան կենդանի է, որքան կենդանի են Սասունցի Դաւիթն ու Դաւիթ-Բեկը»⁶ :

Հ. Կարապենցը վիպական հյուսվածքում փորձում է ձեռք գարկել Սփյուռքի մեջ անցյալ դարի 70-80-ական թթ. ազգային-քաղաքական զարթոնքի նորագույն զարգացումների ընկալման պատմությանը և գնահատումներին՝ արտահայտելու համար հայ-թուրքական հարաբերությունների քաղաքական թնջուկը։ Թուրքերի դեմ հայերի ռազմական անակնկալ գործողություններն աշխարհի տարբեր կետերում, այդ թվում՝ նաև Թուրքիայում, դրսի աշխարհը բնութագրում է որպես

¹ Յակոբ Կարապենց, Ադամի գիրքը, Նիւ Եորք, Ռակետառն, 1983, էջ 245:

² Նույն տեղում, էջ 246:

³ Նույն տեղում, էջ 247:

⁴ Նույն տեղում, էջ 248:

⁵ Նույն տեղում, էջ 249:

⁶ Նույն տեղում, էջ 248:

ահաբեկչությունների շարան: Հ. Կարապենցը հայ վրիժառունների ծրագրած և նախաձեռնած նյույորքյան միջադեպը գործածում է նրևոյթի շուրջ երկու հայացքների խաչաձև լուսաբանման նպատակով: Հ. Կարապենցի ցանկությունը պարզից պարզ է՝ հեղինակը գտել է իր հայկական լսարանը՝ մերժելով ու հերքելով հայկական «ահաբեկչություն» եզրույթը՝ պատմության մեջ բարձրացնելով երկու ժողովուրդների հավաքական պատասխանատվության ու հայի պահանջատիրության անբեկանելի իրավունքը:

Ադամը շտապում էր ՄԱԿ-ի շենքը՝ հանդիպելու լրագրող Վարուժան Լևոնյանին և թուրքական զբոսաշրջության գրասենյակի մոտ թեթև վիրավորվում է՝ հայերի արձակած ժամբից: Արդեն ոստիկանատանը լարված երկխոսություն է ծավալվում նրա և ամերիկացի քննիչի միջև: Հայ հերոսը գիտակցում է, որ աշխարհի որ ծայրում էլ լինես, արյան փոխկանչից փախուստ չունես: Նա ժողովրդի պատմական արդար բողոքի ձայնն է բարձրացնում՝ քար աշխարհի գիտակից լուրջան դեմ արթնացումի միակ գեները համարելով ահաբեկչությունը. «Ահաբեկչություն յանուն ահաբեկչության ոճրագործություն է: Ահաբեկչություն յանուն ազգային ազատագրման, առաքինություն է»¹: Մեկ տասնամյակով կանխելով ժամանակը՝ Հակոբ Կարապենցը կատարում է մարգարեական գուշակություն. «Եթե վեց հարիւր տարուայ գերությունից հայերը կարողացան անկախություն ստեղծել, ապա՝ ամեն երաշխիք կայ, որ նորից կը կերտեն իրենց անկախությունը, երբ այդ գաղափարն ամենօրեայ մտասկեռնում է՝ ազգային ձգտում: Իսկ ինչ վերաբերում է աշխարհաքաղաքական պայմաններին, նրանք մնայուն չեն, ենթակայ են փոփոխությունների: Երբ մեծ ալիքը գայ, հայերը պատրաստ կը լինեն: Վստահեցնում եմ ձեզ»²:

Եվ ի՞նչն է զարմանալին. մահից անմիջապես առաջ Հ. Կարապենցը ոչ այնքան տեսավ, այլ խորապես, հավատքով ապրեց այդ «մեծ ալիքը»: Իսկ «հավատքը» իր ընտրած բառ-պատկերն է նույն հատվածի ենթախորքում, ավելի ծանրակշիռ, քան լավատեսությունն է, ավելի խորունկ, քան տրամաբանությունը:

Սակայն հեղինակի քննած ազգային սուր, քաղաքական մեկնության տեսանկյունից արտաքնապես չմարաված, ինչ-որ տեղ դժվարագնա հարցադրումների կողքին մենք տեսնում ենք նաև լիարժեք «ամերիկացի» Նուրյանի շերտն իբրև նստվածք, իբրև հայացք-պատուհան, ինչից գրողը չի էլ ցանկանում խուսաճավել:

Կյանքը վաղանցիկ է, իսկ ցրիվ սփյուռքահայի անկանխատեսելի ճակատագրի վայրիվերումը՝ շարունակական: Վեպում Ադամ Նուրյանն ավելոծվում է, թե որտեղ պիտի թաղեն իրեն մահից հետո, մտովի թվում երկրներ ու քաղաքներ և ցավով խոստովանում, որ բոլորն էլ խորթ ու օտար են իրեն: Տո՛ւն չունի ինքը: Մնաց թերևս այս «յիմա ր, ազգուրաց» հայի համար Երկիր Դրախտավայրը...

Վեպի առթած ազգային ու մահվան հարաբերակցումի մտորումները հիմք հանդիսացան, որ իրանահայ նոր սերնդից՝ Սեդրակ Գոճամանյանի ջանքերով 2005 թվականին կյանքի կոչվի «Ո՛ւր պիտի թաղուենք» թատերական մինիատյուրը՝ նվիրված Հ. Կարապենցի 80-ամյակին: Բեմադրության շնորհալի հեղինակը Թեհրանի Հայ Մշակութային «Արարատ» կազմակերպության նախաձեռնությամբ հիմնված «Մեր անկին» գրական խմբակի գործուն անդամներից էր, Հ. Կարապենցի ստեղծագործական աշխարհի գիտակներից:

Ինքնաքննության ճանապարհին Նուրյանը հաճախ է կանգնում մտքի բերած անակնկալ փակուղիների առջև: Ավելորդ չէ հիշեցնել, որ երկվության բարդություններում նա իրեն ոչ ամբողջովին հայ է զգում, ոչ ամերիկացի, ոչ Արևելքից, ոչ էլ Արևմուտքից: Ծուրջ 30 տարի Ամերիկայում ապրելուց հետո անգամ նա իրեն «դրսեցի» է համարում, նոր գաղթական, նոր սփյուռքահայ: Հայ մարդու հոգին չի խաղաղվում: Նա դառնացած բացականչում է. «Նիւ Եորքն այլոց համար է, Ամերիկան այլոց համար է, ես չունեմ իմ տունը, ես փաստօրէն ոչինչ ունեմ...: Պարսկաստանում՝ խորթ, Եվրոպայում՝ խորթ, Ամերիկայում՝ խորթ, Հայաստանում՝ խորթ: Ի՞նչ ես ուզում, սրիկայ՝»³: Մեր կարծիքով, Հ. Կարապենցը փորձում է խաղարկել նախանցյալ դարավերջին և հաջորդող տասնամյակներին՝ արևմտահայ իրականության մեջ լայն տարածում գտած «դրսեցի» արտահայտությունը՝ խորացնելու համար սփյուռքացումի ընկալման բացարձակացումի միտումները, որն անտեսվում է

¹ Նույն տեղում, էջ 92:

² Նույն տեղում, էջ 95:

³ Նույն տեղում, էջ 42:

մասնավորապես հայրենի գրականագիտության շրջանակներում: Ուժացման գահավեժ ճանապարհ է սա, որ վերջին տասնամյակներին ոչ քիչ դեպքերում ստանում է «սփյուռքացումի» հանդերձ, ինչն ավելի համարձակները բնականոն վիճակ են համարում:

Լեզուն մասնիկն է ազգային մտածողության, բայց և մարտի պատրաստ ոգու արտահայտման եղանակն է:

Լեզվի և ազգային մտածողության շնչին «անեծքի պես» կառչած ոգին խանգարում է թույլ ու անկար հայերին, որոնք ամեն կերպ ջանում են ազատվել իրենց պարտադրվող ազգային բարոյությունից, երբեմն գլխապատռ փախչում են էթնիկ «ցուցիչներից», անգամ ցեղային ծագումից և, որ ամենացցուն առարկայական փաստն է՝ ավանդական վարքաբարքի կեցությունից:

Այսպես, Ադամից և կեցության հայկական ձևերից փախչում է կինը՝ Մելինեն, երբեմնի հայուհին: Նա ամուսնուն պարզ ու որոշակի հայտնում է իր դժգոհանքը՝ արդարացնելու համար իր նսակենտրոն ու ամերիկյան գահավեժ տարրերումները. «Մենք տարբեր աշխարհների ծնունդ ենք: Դու ինձ շարունակ երկրնտրանք ես պատճառում: Չգիտեմ ո՞րն է հայը, ո՞րը ամերիկացին: ...Քո հայությունը խնդրում է ինձ..., ես ազատությի՛ն եմ ուզում քո կապանքներից»¹: Ուրիշ ի՞նչ կերպ կարող է լինել ամերիկացումը Մելինեի և նրա պես հազարավոր հայերի համար: Ադամն զգում է, որ դաշույնը խրվել է իր անպաշտպան սրտի մեջ: Ինքը, որ հայության ու մարդկության դատին լծվել է անմնացորդ, չի կարողանում պաշտպանել իրեն: Սա շահնության ահագանգ դարձած նահանջի նոր ու ամենից ահավոր տեսակն է: Ինչպե՞ս պատահեց: Մելինեն ծնվել ու մեծացել էր Ամերիկայում, հարստության մեջ, Քենեդիների և այլոց մեծատունների դուստրերի հետ հաճախել նույն վարժարանը: Նա այլևս խուլ է արյան կանչի հանդեպ և անդառնալիորեն նրա մեջ թագավորելու է ամերիկուհին: Սա առաջին հերթին Ադամ Նուրյանի պարտությունն է: Նա, ամերիկյան գաղափարներին, մարդկության արժեքներին միշտ ընդառաջ նետվող հայ հերոսը, շտապում է ենթագիտակցորեն հրաժեշտ տալ խաբկանքների մեջ թավալվող, արյուն փոխած կույր հայուհուն:

Նման պարագայում ամերիկյան աշխարհը դուռ ու պատուհան չունի, անդել է, կլանել ու խժռել գիտի միայն: Ոչնչացնում է էության ամենաթանկ մասնիկները: Վաղ թե՛ ուշ, հիշենք մեկ անգամ ևս շահնորի բանաձևումը, «գիտությամբ թե՛ անգիտությամբ», երկփեղկված կեցության այս ճանապարհը հանգեցնելու է, լայն բառով՝ օտարացումի, «կոսմոպոլիտ քաղաքակրթության» անմիջական, անտեղիտալի արդյունքներին: Վեպում, հետևելով հույն փիլիսոփա, գրող Նիկոս Կազանձազիսի խոհագրության սկզբունքներին, Հ. Կարապենցն ու իր նս-ը կրող Ադամ Նուրյանը գեղագիտական հավատամքը հանգեցնում են արվեստի վեհագնա հասողությանը՝ աստվածայինին:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Սիմոնյան Նանար Վիլենի

Ստեփանակերտի հ. 6 հիմնական դպրոցի կազմակերպիչ

nanar_simonyan@mail.ru

Հոդվածը տպագրության է նրաշխարհելի խմբագրական կոլեգիայի անդամ, բ.գ.դ. Ս.Ա. Խանյանը:

¹ Յակոբ Կարապենց, Ադամի գիրքը, էջ 3: